

Уйсїмбаєва М.В.

Виховання соціальної активності старшокласників у проектній діяльності

*Уйсїмбаєва Марїям Валїханївна – аспїрантка лабораторїї діяльності позашкільних закладїв
Інституту проблем виховання НАПН України, м. Україна, Київ*

Анотація. У статті визначаються переваги соціальних проектів, як виховної технології, у порівнянні з традиційними формами виховання у позакласній виховній роботі навчального закладу. Зазначається, що метою застосування методу проектів у виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу є стимулювання інтересу старшокласників до певних соціальних проблем та розв'язання цих проблем у перетворювальній соціально значимій діяльності.

Ключові слова: соціальна активність, соціальний досвід, проектна діяльність, соціальний проект, соціальна діяльність, метод проектів

Постановка проблеми. Зростання соціальної ролі особистості зумовило пошук нових підходів до процесу виховання. Сучасне соціальне замовлення вимагає нового підходу до виховання старшокласників, що забезпечує формування у них активної соціальної позиції, ініціативності, готовності до участі в процесах державотворення, здатності до співпраці та розв'язування конфліктів відповідно до самостійного життєвого вибору.

Сьогодні сформоване соціальне замовлення на ефективні виховні системи й технології. Технологічний підхід уможливорює процес активізації, інтенсифікації, оптимізації виховної діяльності за умов збереження унікальності внутрішнього світу й індивідуального досвіду вихованців. Виховні технології ґрунтуються не на механізми зовнішнього підкріплення (заохочення й покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах, співпереживанні та позитивному емоційному оцінюванні, які апелюють, насамперед, до самосвідомості й творчого ставлення вихованців до суспільних норм і цінностей. Високий суб'єктивний компонент виховних технологій, пріоритет унікальності кожної особистості вимагає відповідального ставлення до технологізації виховного процесу, високого професіоналізму педагога [9].

Не заперечуючи значення різних форм виховання, уважаємо, що найбільш ефективними у вихованні соціальної активності старшокласників є виховні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам проблеми розвитку соціальної активності особистості присвячені дослідження вітчизняних науковців (І. Бех, Т. Алексеєнко, А. Мудрик, Н. Остапенко, І. Павлова, Ю. Пятїна, В. Радїонова, О. Скрипченко, С. Максименко, Л. Спїрина, М. Рожкова та інші). Вивченню проблем формування соціальної активності особистості присвячені дослідження педагогів Б. Вульфова, О. Газмана, С. Дармодехїна, Л. Захарової, А. Зосїмовського, Л. Іванова, М. Твердохлеб та ін. Теоретичні засади проектної діяльності розкриваються у дослідженнях В. Гузєєва, О. Коберника, Н. Матяш, О. Пехоти, Є. Полат, В. Радїонова, В. Слободченкова, С. Сисоєвої, І. Шендрик та ін. Метод проектів у виховній роботі досліджено В. Ассаул.

Як засвідчує аналіз наукових джерел переважно проектна діяльність розглядається як вид навчальної діяльності. Проблеми, особливості проектної діяльності під час організації процесу виховання соціальної активності старшокласників у позакласний час, залу-

чення старшокласників до соціальних проектів у позакласний час майже не досліджуються.

Мета статті полягає в обґрунтуванні значення та особливостей проектної діяльності у вихованні соціальної активності старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Однією з виховних технологій є проектна діяльність. Проектна діяльність – конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту. Проектна діяльність належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів. Проектування розглядається як творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту [6].

На думку В. Ассаул, головним завданням проектної діяльності є не набуття наукових знань, а допомога дитині зорієнтуватися у суспільному вирї подїй та явищ – соціальних, економічних, інформаційних, а також оволодіти досвідом життя в громаді. Усе це передбачає не пасивну адаптацію в соціумі, а розвиток активного творчого самоствердження в суспільствї з метою розвитку дитини та її самовдосконалення [1].

Актуальною в контексті останнього є думка Дж. Джонсона про те, що проектна діяльність набуває особистої значущості, оскільки в процесі оволодіння цією діяльністю виявляються вміння враховувати й долати перешкоди для досягнення цілей проекту, формується стійка підпорядкованість мотивів, за цих умов активна самодіяльність у навчальному процесі сприяє творчому й соціальному становленню особистості [5].

У свою чергу, І. Бех звертає увагу на те, що соціальна активність є своєрідним розкриттям певного відсотка засвоєння та реалізації здобутків суспільства, що характеризується мірою активних виявів, презентацією власних здібностей окремої особистості. Оскільки розвиток соціальної активності – певна стратегія, яку використовує індивід, щоб ефективно розв'язувати життєві завдання, необхідно створити дитині об'єктивну можливість виявити самостійність, виявити власну активність, не заважати набуттю вміння діяти за власним розсудом, не гальмувати розвиток потреби дитини щось робити по своєму [7, с. 46]. Забезпечення особистісно орієнтованого виховання старшокласників під час проектної діяльності відбувається завдяки врахуванню індивідуальних здібностей, нахилів, потреб, бажань та інте-

ресів учнів, забезпеченню свободи вибору видів діяльності, самостійності у прийнятті рішень, врахуванню особистої позиції кожного учня.

У процесі дослідження, нами враховано думку О. Бондаревської про те, що виховання вільної людини виявляється «у вихованні в учнів таких взаємозв'язаних якостей як високий рівень самосвідомості, почуття власної гідності, самоповага, самостійність, самодисципліна, незалежність суджень, що поєднується з повагою до думки інших людей, ... уміння приймати рішення, нести відповідальність за свої вчинки, здійснити вільний вибір своєї життєдіяльності, лінії поведінки, засобів свого розвитку та ін.» [3, с. 13].

Нами визначено, що соціальна активність старшокласника реалізується тільки в соціальному середовищі в процесі суспільно корисної діяльності. Тому виховання соціальної активності найбільш ефективно відбувається під час залучення старшокласників до соціальних проектів у позакласний час. Як зазначає С. Смірнова, «соціально називають технологію, в якій початковим і кінцевим результатом є людина, а основним параметром, що піддається зміні, – одна або декілька його властивостей (якостей)» [11, с. 56], а соціальні проекти, на думку В. Гузєва, надають змогу школярам співвіднести загальні уявлення, отримані в ході навчально-виховної діяльності, з реальним життям, суспільними та політичними подіями, що відбуваються в масштабах населеного пункту, області, країни [4, с. 84].

Під час участі в соціальних проектах старшокласники мають змогу виявити свою соціальну позицію у процесі взаємодії із соціальним середовищем, набувають соціального досвіду, вмінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин. Актуальною у контексті останнього є думка М. Твердохлеб про те, що виховання соціально активної особистості повинно відбуватися в реальних, емоційно забарвлених умовах навчально-виховного процесу, де вчителі (батьки) мають змогу викликати в учнів бажання проявляти свою активність (як у навчальній діяльності, так і в суспільно корисних справах у позаурочний час). Діти повинні усвідомлювати важливість і необхідність власної соціальної активності, а також уміти поєднувати отримані у навчально-виховному процесі знання з особистим практичним досвідом, активною участю в трудовій і суспільно корисній діяльності [15, с. 42].

У своєму дослідженні нами враховано зауваження О. Семашка стосовно того, що соціальна активність розвивається тим інтенсивніше, чим більший простір для ініціативності, самостійності, самодіяльності, елементів творчості, чим різноманітніші зв'язки і спілкування індивіда, чим частіше він перебуває в ситуації вибору, прийняття рішень [10, с. 151].

Разом з тим, як зазначає Г. Бондарева, недостатньо надати старшокласникові волю вибору, оскільки воля зовнішня (відмова від авторитарних методів навчання, виховання і організації освітнього процесу) не робить людину вільною внутрішньо (здатною робити відповідальний вибір). Потрібно, щонайменш, навчити старшокласника вибирати, допомагати йому розібратися в сутності проблемної ситуації, виробити план рішення і зробити перші кроки [2, с. 139].

Відповідно, під час організації процесу виховання соціальної активності старшокласників у позакласний

час необхідно враховувати такі аспекти: старшокласник має бути суб'єктом соціально корисної праці; соціальна діяльність старшокласника має добровільний характер; ефективність процесу виховання соціальної активності залежить від активності самого старшокласника.

Вихователь у технології колективного творчого виховання, констатує Г. Сорока, – співробітник, провідний учасник, співорганізатор колективної творчої справи, який корегує і спрямовує творчу діяльність. Головне для нього – «збуджувати і зміцнювати мажорний план, дух бадьорості, впевненості у власних силах, у своїй здатності нести людям радість, прагнення перебороти будь-які труднощі» [12, с. 17].

На значення виховання учнів у колективі звертає увагу В. Сухомлинський: «Життя і праця в колективі є школою становлення буквально всіх рис особистості... Від того, які ідеї лежать в основі трудових, духовних, морально-естетичних взаємовідносин між членами колективу як людської спілки, залежить становлення понять і уявлень особистості про добро і зло, про обов'язок і справедливість, честь і гідність» [14]. Далі педагог зазначає: « У практичній роботі ми домагаємось того, щоб завдяки багатству життя колективу кожний його член переживав найвищу людську радість – радість творення для людей, постійного нагромадження внутрішніх духовних багатств, радість усвідомлення, що тебе шанують і поважають люди» [13].

За таких умов створюється можливість для виявлення соціальної активності, самостійності, забезпечується індивідуальний підхід у процесі виховання, зростає емоційне задоволення від колективної діяльності.

Особливістю проектною діяльністю є її орієнтація на співробітництво як з однолітками, так і з дорослими. В цьому контексті проектна діяльність розглядається як технологія колективного творчого виховання старшокласників.

На переконання Л. Лук'янової, участь у проектній діяльності дає змогу учневі самовдосконалюватися, а також відкриває можливості вибору особистої ролі в системі відносин колективу, учасників проекту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор) або залишає право вибору на індивідуальну роботу, і в цьому випадку виконавець проекту поєднує усі ролі в одній особі [8, с. 17].

Відповідно до проведеного аналізу змісту, завдань та особливостей проектною діяльністю до її основних переваг, як виховної технології, у порівнянні з традиційними формами виховання нами віднесено:

- 1) забезпечення залучення старшокласників до осмислення та реальної перетворювальної діяльності навколишньої дійсності;
- 2) створення оптимальних умов для саморозвитку особистості;
- 3) забезпечення формування суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі виховання;
- 4) спонукання учнів до вияву активності та самостійності;
- 5) забезпечення орієнтації виховного процесу на особистість, її інтереси, погляди, систему цінності;
- 6) сприяння побудові взаємостосунків на основі довіри та взаємоповаги;

- 7) надання можливості розв'язувати проблеми та реалізувати ідеї особисто значимі для старшокласника;
- 8) створення умов для самореалізації та самоствердження старшокласників;
- 9) забезпечення набуття старшокласниками досвіду колективної творчої діяльності.

Позитивний вплив проектної діяльності на виховання соціальної активності старшокласника ми розглядаємо у декількох ракурсах. По-перше, проектна діяльність впливає на розвиток аксіологічного потенціалу старшокласників за рахунок формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій (гуманність, справедливість, чесність, доброзичливість та ін.), впливу на формування переконань та світогляду особистості.

По-друге, у процесі проектної діяльності відбувається гносеологічний розвиток старшокласників оскільки вони пізнають навколишній світ, засвоюють нові соціальні знання, створюються умови для інтелектуального розвитку особистості.

По-третє, тільки у проектній діяльності старшокласники як активні учасники соціально спрямованої діяльності отримують особистісний досвід соціальної поведінки. У процесі активної соціальної практики вони набувають нових вмінь та навичок щодо розв'язання соціальних проблем, відбувається застосування набутих знань у процесі реальної діяльності в соціальному середовищі.

По-четверте, у процесі проектної діяльності розвиваються комунікативні здібності старшокласників, поліпшуються практичні навички спілкування та здатність до встановлення соціальних контактів, формується навички соціальних відносин, уміння працювати у команді.

По-п'яте, участь у проектах стимулює формування творчого уявлення та мислення, створює можливості для вияву творчості кожного учні.

Отже, застосування методу проектів у виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу має на меті стимулювання інтересу старшокласників до певних соціальних проблем та розв'язання цих проблем у перетворювальній соціально значимій діяльності. Під впливом середовища та спеціально організованих умов саме у активній соціальній діяльності формуються соціальні риси особистості старшокласника, які закріплюються у поведінці, вчинках та діях.

Відповідно до проведеного аналізу особливостей виховного впливу проектної діяльності на соціальну активність старшокласників під час позаурочної виховної роботи, ми дійшли висновку про те, що проектна діяльність як виховна технологія сприяє:

- адаптації до сучасних соціально-економічних умов життя, до усвідомленої участі в різних сферах соціальної практики;
- розвитку творчих здібностей та активності старшокласників за рахунок створення соціально-педагогічної виховного середовища;
- формуванню світогляду, критичного та творчого мислення старшокласників;
- формуванню позитивної мотивації соціальної діяльності старшокласників, що сприяє інтеграції в сучасному соціальному середовищі;
- встановленню сприятливого емоційного клімату, створенню комфортної атмосфери співпраці, відкритості у процесі соціальної взаємодії;
- формуванню здатності до встановлення соціальних контактів з іншими людьми, адекватного сприймання та розуміння партнерів у діалогічному емоційному контакті;
- розвитку самостійності, що визначається можливістю діяти за власним бажанням, самостійно робити вибір тем та ідей проектів і бути відповідальним за результати своєї діяльності;
- створенню атмосфери зацікавленості старшокласника в одержання реальних результатів своєї діяльності та відчуттю корисності від розробленого та впровадженого проекту;
- налагодженню ефективного зворотного зв'язку «вихователь – вихованець».

З урахуванням вище зазначеного, виховання соціальної активності старшокласників у процесі проектної діяльності в позакласній виховній роботі ми розглядаємо як процес співпраці вихователя і вихованця з метою виховання в старшокласників соціальних якостей, які виявляються у соціальній діяльності та поведінці, що відповідає моральним нормам, принципам та правилам прийнятим у суспільстві, визначає готовності до реальної соціальної діяльності, забезпечує входження старшокласників у життя суспільства.

Висновки. Однією з ефективних умов досягнення мети виховання соціальної активності старшокласників є залучення їх до проектної діяльності у позакласний час. На відміну від традиційних форм виховання, які спрямовані на передачу учням готового соціального досвіду, проектна діяльність старшокласників у позакласний час надає змогу найбільш повно врахувати інтереси, здібності, потреби та наміри учнів, впливає на формування системи цінностей та соціальної позиції. Також створює умови для творчої самореалізації старшокласників, впливає на виховання самостійності та відповідальності у плануванні рішень та оцінки результатів своєї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассаул В. Метод проектів у виховній роботі // Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науково-методичний посібник / За редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. – К.: Департамент, 2008. – 520 с.
2. Бондарева Г. І. Виховання соціальної стійкості як інтегративної якості особистості старшокласника / Г. І. Бондарева // Збір. наук. пр. Педагогічні науки. Випуск XXXIX. – Херсон, 2005. – С.138-141.
3. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. –1997.– № 4. – С. 11-17.
4. Гузеев В. В. Характерные черты образовательных технологий различных поколений / В. В.Гузеев // Завуч. – 2004. – №3. – С. 64-96.
5. Джонсон Дж. Методи проектування / Дж. Джонсон ; [пер. з англ.]. – М., 1986. – 86 с.
6. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремьнін. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.

7. Критерії моральної вихованості молодших школярів. Книга для вчителя / За ред. І. Д. Беха, С. Д. Максименка. – К.: Рад. школа, 1989. – 96 с.
8. Лук'янова Л. Технологія організації проектної діяльності / Л. Лук'янова // Імідж сучасного педагога. – 2009. – № 10. – С. 16-21.
9. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. – URL: <http://www.ipv.org.ua/home/39-programa-vuhovanna-ditej.html>
10. Семашко О.М. Соціологія молоді. Проблеми соціалізації молоді засобами культури / О.М. Семашко // Соціологія культури : [навч. посіб.] / за ред. О.М. Семашка. – К., Львів, 2000. – 320 с.
11. Смирнов С. И. Технологии в образовании / С.И. Смирнов // Высшее образование в России. – № 1. – 1999. – С. 55-62.
12. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків: Веста: Вид-во „Ранок”, 2002. – 128 с.
13. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976-1977. – Т. 1, – С 403-637.
14. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976-1977. – Т. 1. – С 55-206.
15. Твердохлеб М. Соціальна активність – засіб сучасного виховання учнів початкових класів / М. Твердохлеб // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 41-43.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Assaul V. Method of projects in educational work // Project activities in high school: Competence potential theory and practice: manual / ed. S.M. Shevtsovoi, I.H. Yermakova, O.V. Batechko, V.O. Zhadka. – K.: Departament, 2008. – 520 p.
2. Bondareva H.I. Upbringing as an integrative social sustainability of senior pupils / H. I. Bondareva // Collection of scientific works. Pedagogical science. Vol. XXXIX. – Kherson, 2005. – P. 138-141.
3. Bondarevskaia E.V. Humanistic paradigm of personal-oriented education / E.V. Bondarevskaia // Pedahohyka. –1997.– № 4. – P. 11-17.
4. Huzeev V.V. Characteristic features of educational technologies of different generations / V.V. Huzeev // Zavuch. – 2004. – № 3. – S. 64-96.
5. Johnson J. Design Methods / J.Ch. Jones ; [translated from English.]. – M., 1986. – 86 p.
6. Encyclopedia of Education / ch. ed. V.H. Kremin. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p.
7. The criteria for moral education of primary school children. Teacher's Book / ed. I.D. Bekha, S.D. Maksymenka. – K.: Rad. shkola, 1989. – 96 p.
8. Lukyanova L. The technology of project activity / L. Lukyanova // The image of the modern teacher. – 2009. – № 10. – P. 16-21.
9. The program of upbringing of children and school youth in Ukraine. – URL: <http://www.ipv.org.ua/home/39-programa-vuhovanna-ditej.html>.
10. Semashko O.M. Sociology of youth. The problems of socialization of youth by means of culture / O.M. Semashko // Sociology of Culture : [tutorial] / ed. O.M. Semashka. – K., Lviv, 2000. – 320 p.
11. Smyrnov S.Y. Technology in education / S.Y. Smyrnov // Higher Education in Russia. – № 1. – 1999. – P. 55-62.
12. Soroka H.I. Modern educational systems and technologies. – Kharkiv: Vesta: Publ. house „Ranok”, 2002. – 128 p.
13. Sukhomlinsky V.O. Methods for Team Education / V.O. Sukhomlinsky // Select. works: in 5 vol. – K.: Rad. shkola, 1976-1977. – Vol. 1, – P. 403-637.
14. Sukhomlinsky V.O. Problems of Education of a Fully Developed Person / V.O. Sukhomlinsky // Select. works: in 5 vol. – K.: Rad. shkola, 1976-1977. – Vol. 1. – P. 55-206.
15. Tverdokhlieb M. Social activity is a means of modern upbringing primary school pupils / M. Tverlokhlieb // Ridna shkola. – 2007. – № 9. – P. 41-43.

Uysimbayeva M.V. Upbringing of senior pupils' social activity in the project activities

Abstract. The article identifies the benefits of social projects, as an upbringing technology, in comparison with traditional forms of upbringing in extracurricular educational work of the school. It is noted that the purpose of the application of a method of projects in the educational process of educational institutions is to encourage the interest of senior pupils to specific social problems and the solution to these problems in transformational socially significant activities.

Keywords: social activity, social experience, the project activity, social projects, social activities, project method

Уйсимбаева М. В. Воспитание социальной активности старшеклассников в проектной деятельности

Аннотация. В статье определяются преимущества социальных проектов, как воспитательной технологии, по сравнению с традиционными формами воспитания во внеклассной воспитательной работе учебного заведения. Отмечается, что целью применения метода проектов в воспитательном процессе общеобразовательного учебного заведения является стимулирование интереса старшеклассников к определенным социальным проблемам и решения этих проблем в преобразовательной социально значимой деятельности.

Ключевые слова: социальная активность, социальный опыт, проектная деятельность, социальный проект, социальная деятельность, метод проектов